
NJEGOŠ U SOCIJALISTIČKOJ I NACIONALNOJ IDEOLOGIJI CRNE GORE 1945-1989

Dragutin Papović

Petar II Petrović Njegoš je, bez sumnje, najpopularnija ličnost crnogorske istorije. Nijedna druga istorijska ličnost ne može se uporediti sa uticajem koji Njegoš i njegovo djelo imaju na Crnogorce. Toga je bila svjesna svaka vlast u Crnoj Gori u XX vijeku, i zbog toga je svaka nastojala da Njegoša i njegovo djelo prilagodi svojim političkim i ideološkim potrebama. Tako se ponašala i socijalistička vlast koja je vladala Crnom Gorom od 1945. do 1989. godine. Izgledalo je da zbog karaktera Njegoševе ličnosti (predstavnik dinastije Petrović-Njegoš i mitropolit) i vremena nastanka njegovog književnog djela, on neće biti upotrebljiv za socijalističku ideologiju, jer Njegoš sa tom ideologijom nije imao vezu. Bez obzira na to, socijalistička vlast je nastojala da Njegoša približi njenim idejnim vrijednostima. Glavni zadatak je bio prilagoditi njegovo djelo iz XIX vijeka potrebama vladajuće ideologije iz druge polovine XX vijeka.

Ovakva nastojanja su došla do izražaja već 1947. godine, kada je organizovana proslava stogodišnjice „Gorskog vijenca“. U ovoj proslavi su učestvovali najznačajniji političari i intelektualci Crne Gore. Formiran je Državni odbor koji je organizovao proslavu. Predsjednik odbora je bio predsjednik vlade Crne Gore i sekretar Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (PK KPJ) za Crnu Goru Blažo Jovanović, sekretar odbora Niko Pavić (ministar prosvjete), a članovi odbora, između ostalih: Milovan Đilas, Božo Ljumović, Peko Dapčević, Miloš Rašović, Petar Komnenić, Jovan Četković, Radovan Zogović, Puniša Perović, Janko Đonović, Milo Milunović, Petar Lubarda, Jovo Kapičić i Komnen Cerović.¹ Za obilježavanje stogodišnjice „Gorskog vijenca“ 1947. godine Ministarstvo prosvjete Crne Gore angažovalo je, između ostalih, slikare: Petra Lubardu, Mila Milunovića, Milana Božovića, Antona Lukatelija i Vuka Radovića, književnike Janka Đonovića i Mirka Banjevića, istoričare Rista Dragičevića i dr Jevta Milovića.²

Predavanje na temu „Gorski vijenac i narodnooslobodilačka borba“ održano je u svim sreskim centrima Crne Gore.³ To je, do tada, bila najmasovnija i najdugotrajnija manifestacija ovog tipa u Crnoj Gori. Tokom čitave 1947. godine brojni zvaničnici i intelektualci su, uglavnom u „Pobjedi“, objavljivali radove o Njegošu i promovisali ne samo Njegoša, već preko Njegoševog djela i zvaničnu ideologiju. Predstavnici vlasti i njoj bliski intelektualci su Njegoševo djelo predstavili kao idejno izvorište narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, a

---

¹ Proslava stogodišnjice „Gorskog vijenca“, *Pobjeda*, 7. VI 1947, str. 4.

² Državni arhiv Crne Gore (DACG), Odjeljenje za sređivanje arhivske građe republičkih organa i organizacija novog perioda od 1945. godine – Cetinje (OROC), Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore (MPRS) fascikla 87, 160; 6-7/1947.

³ Mirko Banjević, Slobodno pokoljenje proslavlja Njegošev „Gorski vijenac“, *Pobjeda*, 7. VI 1947, str. 4.

Njegoša kao predstavnika umjetničkog socrealizma. Naročito su nastojali da Njegoša povežu sa socijalističkom ideologijom i da njegovo djelo približe osnovama marksizma, socijalističke revolucije i zvanične umjetnosti.

Filozof Vuko Pavićević je narodnooslobodilačku borbu povezao s Njegoševim rodoljubljem i tvrdio je da su stihovi „Neka bude što biti ne može“ bili glavni motiv rukovodstva narodnooslobodilačke borbe.⁴ Publicista Nikola Lekić je naveo da je Njegoševo djelo bilo najbolji podstrekač narodnooslobodilačke borbe i najbolja zaloga bratstva i jedinstva.⁵ Lekić je tvrdio da istraga poturica nije ništa drugo nego otpor seljaštva turskom feudalizmu, da Njegoševo djelo nije idealističko već realno i dijalektičko, da je u njemu Njegoš progovorio snagom revolucionara i da je Njegoš, kao i Lenjin, pravio razliku između pravednog i nepravednog rata. Istoričar književnosti Vukoman Džaković je tvrdio da je Njegoš pjesnik socrealizma i da kod njega nema romantičarskih ideja.⁶ Džaković se trudio da Njegoševo djelo približi socrealističkim shvatanjima, i izjavio je da Njegošev realizam nema dodira s građanskim realizmom. Kako bi Njegoša i njegovo djelo što više približio socijalističkoj ideologiji Džaković je tvrdio da je Njegoš u „Gorskom vijencu“ prikazao turski feudalizam i dekadenciju feudalizma zapada u čijim se njedrima razvijalo građansko društvo.

---

⁴ Vuko Pavićević, „Njegoševo rodoljublje u Gorskom vijencu“, *Pobjeda*, 19. I 1947, str. 6.

⁵ Nikola Lekić, *Stvaralačka snaga Gorskog vijenca kroz istoriju*, Bar, 8. VI 1947, DACG, OROC, MPRS, fascikla 86, 18; 1-11/1947.

⁶ Napisao je: „Gorski vijenac drukčiji je od realizma građanskih realista, pa i od realizma velikog naprednog ruskog pjesnika Puškina. On ne odražava društvo u dekadenciji... Njegoš je u odnosu prema budućnosti mnogo srodniji socijalističkom realizmu“. Vukoman Džaković, O realizmu „Gorskog vijenca“, *Pobjeda*, 5. III 1947, str. 6-7.

Istoričar i pravnik Niko S. Martinović je smatrao da Njegoševo djelo treba tumačiti marksističkim metodom. Tvrdio je da se Njegoš u „Gorskom vijencu“ borio protiv turskog feudalizma i protiv civilizovanog mletačkog feudalizma.⁷ Martinović je dodao i da je Njegoš „Gorski vijenac“ napisao pod uticajem Francuske revolucije 1789. godine.⁸ Profesor Danilo Lekić je smatrao da je Njegoš kroz odnos prema Mlečanima napadao zapad i da je opisivao pojedinosti ove nazadne civilizacije.⁹ Profesor i publicista Marko Kažić je naveo da je Njegoš kroz riječi vojvode Draška opisao dekadentnost mletačkog i zapadnog društva.¹⁰ Kažić je tvrdio da je Njegoš u NOB-u bio pokretač i vaspitač borbenih i naprednih narodnih masa.¹¹ Sudeći po ovim stavovima, Njegoš je bio prvi marksistički pjesnik Crne Gore, jer su vodeći političari i intelektualci njegovo djelo tumačili kao proizvod klasne borbe.

---

⁷ Niko S. Martinović, „Opštečovječanska ideja 'Gorskog vijenca““, *Pobjeda*, 30. III 1947, str. 6

⁸ Martinović je napisao: “Gorski vijenac je djelo u kojem se izrazito očituje osnovna misao Žan Žaka Rusoa o suverenosti naroda... Njegoševe koncepcije o zakonitosti borbe naroda Crne Gore protiv Turaka, poturica i mletačke aristokratije, u minijaturi, imaju istu suštinu koja ima i ideološko opravdanje borbe trećeg staleža u Francuskoj protiv feudalizma i njegovih staleža... Njegoš je vršio u upravi zemlje krupne revolucionarne poteze. Ukidanje guvernadurstva, kao izrazitog ostatka aristokratije, koju su njivili Mlečani, jeste prva šiba po feudalizmu.“ Niko S. Martinović, „Njegošev 'Gorski vijenac' i ideja francuske revolucije“, *Pobjeda*, 7. VI 1947, str. 3.

⁹ Danilo Lekić, „Mlečići u 'Gorskom vijencu““, *Pobjeda*, 7. VI 1947, str. 3.

¹⁰ Marko Kažić, „Sukob dva shvatanja u 'Gorskom vijencu““, *Pobjeda*, 30. IV 1947, str. 6.

¹¹ Marko Kažić, „Proslava 'Gorskog vijenca' protekla je u znaku smotre naših kulturnih snaga“, *Pobjeda*, 18. VI 1947, str. 6.

Slikar Milo Milunović je za centralnu proslavu izradio umjetnički plakat sa motivom tvrde crnogorske stijene iz koje izbija bukinja i knjiga sa stihom „Udar nađe iskru u kamenu“. Milunović je na Cetinju, na Titovom trgu na pijedestalu od granita postavio dekoraciju: s jedne strane na ploči reljefna uveličana značka, s druge strane veliki crnogorski grb, a iznad ploča sa stihovima iza „Gorskog vijenca“. Milunović i vajar Svetomir Poček su izradili maketu koja je postavljena na zgradi Crnogorskog narodnog pozorišta, koja je prikazivala naslovnu stranu prvog izdanja „Gorskog vijenca“. Poček je izradio veliki medaljon (u promjeru od 4 metra) sa Njegoševim likom, koji je uokviren sa dva grba i postavljen na mjestu festivala. Milunović i Poček su napravili značku sa „Gorskim vijencem“. Slikari: Milan Božović, Đorđe Oraovac i Savo Vujović, na Titovom trgu su izradili visoki svjetlosni stub na kome su bile knjiga i gusle sa stihovima iz „Gorskog vijenca“. Ispred stuba je bila figura Crnogorke sa bukjinjom. Anton Pogačar je komponovao vokalno-instrumentalnu kompoziciju na šesto kolo iz „Gorskog vijenca“. „Avala-film“ je za proslavu snimila dokumentrani film o Njegošu. Scenario je napisao Mihailo Lalić, koji je i rukovodio snimanjem.¹²

Centralna proslava i svečana akademija su održane 8. i 9. juna na Cetinju.¹³ Predsjednik crnogorske vlade Blažo Jovanović je

---

¹² A. Obradović, „Dokumentarni film o Njegošu“, *Pobjeda*, 7. VI 1947, str. 5.

¹³ U radno predsjedništvo akademije izabrani su: Blažo Jovanović (predsjednik Vlade NR Crne Gore), Boris Zihlerl, Mitra Mitrović-Đilas, Ivo Andrić (predsjednik Saveza književnika Jugoslavije), Milan Bogdanović (predsjednik Udruženja književnika Srbije), Mladen Isajev (predstavnik bugarskih književnika), Radovan Zogović, Slavko Kolar (predsjednik Udruženja književnika Hrvatske), Matija Bor (predsjednik Udruženja književnika Slovenije), Blažo Koneski (predsjednik Udruženja književnika Makedonije), Isak Samokovlija (predsjednik Udruženja književnika BiH), Milo Milunović, Janko Đonović, Vlado Mađarić, Risto Radović i Niko Pavić. *Pobjeda*, 11. VI 1947, str. 1.

istakao da se Njegoš borio protiv bezdušnosti hrišćanske kapitalističke Evrope. Predstavio je Njegoša kao velikog poštovatelja Rusije, jugoslovenstva i slobode Crne Gore i Crnogoraca, koji se borio protiv turskog okupatora i domaćih izdajnika. Jovanović je izjavio da je istraga poturica u „Gorskom vijencu“ prikazana neobično živo i istinito. Pošto je ova istraga bila uzor u toku NOB-a, Jovanović je naveo da je u ratu više nego ikada ranije potvrđena istinitost i trajna pjesnička vrijednost „Gorskog vijenca“, da se Njegošev lik lepršao na zastavama Titove armije i da je Njegoš tokom rata bio suborac i učitelj partizana.¹⁴

Glavno predavanje o Njegošu održao je književnik Radovan Zogović. On je promovisao ideje koje je vlast vidjela u Njegoševom djelu. Zogović je tvrdio da je Njegoš revolucionarnu 1848. godinu tumačio baš kao i Karl Marks, i da se u „Gorskom vijencu“ Njegoš borio protiv turskog feudalizma, odnosno turskih eksploatatora i venecijanskog kapitalističkog svijeta.¹⁵ Zogović je Njegoševo djelo tumačio kao klasnu borbu, i naveo je da je ispod glavnog konflikta u „Gorskom vijencu“ zastupljena borba klase feudalaca i klase porobljenog i eksploatisanog seljaštva. U „Gorskom vijencu“ je vidio dokaz da se novi pravedni društveni poredak može podići samo na razvalini starog i izvojevati samo revolucionarnom borbom.¹⁶ Zogović je izjavio da je čitav „Gorski vijenac“ himna revolucionarnoj borbi za uništenje nepravednih i nerazumnih društvenih odnosa i ustanova.¹⁷ Pomoću Njegoševog djela Zogović je opravdao ciljeve socijalističke revolucije u Crnoj Gori. I on je Njegoša smatrao, u osnovi realinom, i tvrdio je

---

¹⁴ Isto, str. 2.

¹⁵ Radovan Zogović, „Njegoševa poema o borbi i slobodi“, *Pobjeda*, 11. VI 1947, str. 2-3.

¹⁶ Isto, str. 4.

¹⁷ Isto.

da je Njegoš veoma blizak socrealizmu. Zogović se osvrnuo i na Njegoševu nacionalnu pripadnost. Izjavio je da je Njegoš, prije svega, crnogorski pisac i da pripada istoriji crnogorske literature.¹⁸ Zogović je tvrdio da je Njegoš sebe smatrao i Crnogorcem i Srbinom, i da pripada i srpskoj i jugoslovenskoj književnosti, ali da je njegova crnogorska nacionalnost nesporna.

Književnik Ivo Andrić je naveo da je Njegoš bio veliki pobornik bratstva i jedinstva, veliki vidoviti Jugosloven, i da bi Njegoš bio zadovoljan da može da vidi obilježavanje svog jubileja u slobodnoj Crnoj Gori, i slobodnoj i ujedinjenoj Titovoj Jugoslaviji.¹⁹

No, Milovan Đilas je smatrao da se Njegoš mora obazrivije koristiti za potrebe vladajuće ideologije, jer je Njegoš imao djela koji se nijesu mogla prilagoditi socijalizmu. Đilas je tvrdio da, pored afirmacije genijalne revolucionarne i oslobodilačke Njegoševе poezije, treba isticati i Njegoševu idejno „slabu stranu“. Đilas je smatrao da su to Njegoševa eklektička i religiozno-mistična shvatanja u „Luči mikrokozma“.²⁰

I organizovanje proslave stogodišnjice Njegoševе smrti 1951. godine, iskorišćeno je da se promovise zvanična ideologija. Proslavu je organizovalo Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore. Za proslavu jubileja formiran je Odbor sa sekcijama. Na čelo likovno-umjetničke sekcije prvo je postavljen slikar Petar Lubarda, a potom slikar Aco Prijčić, sekcije za muzej istoričar Risto Dragičević, naučno-izdavačke sekcije istoričar Jagoš Jovanović, sekcije za agitaciju i štampu publicista

---

¹⁸ Isto, str. 5.

¹⁹ „Pozdrav Iva Andrića, predsjednika Saveza književnika Jugoslavije“, *Pobjeda*, 11. VI 1947, str. 5.

²⁰ Milovan Đilas, „O nacionalnoj istoriji kao vaspitnom predmetu“, *Komunist*, 1949, broj 1, str. 61.

Budo Šoškić, a sekcije za svečanu Akademiju profesor Danilo Lekić.²¹

Kako se jubilej poklopio sa vrhuncem sukoba između Jugoslavije i Informbiroa, on je iskorišćen da se osude SSSR i Informbiro, i da se promoviše socijalistička ideologija, u čemu su jednaku ulogu imali najznačajniji crnogorski političari i intelektualci. Publicista Puniša Perović je u Njegošu vidio simbol otpora SSSR-u i Informbirou, i naveo je da, kao što su poturice i ližisahani iz „Gorskog vijenca“ bili šibani vatrom Njegoševe mržnje, tako i pristalice SSSR-a stoje na udaru

---

²¹ U pripremanju proslave bio je angažovan i slikar Milo Milunović, koji je imao zadatak da izradi plakat i značku proslave, kao i da sa vajarom Sretenom Stojanovićem i dramaturgom Rašom Plaovićem dogovori izradu Njegoševog spomenika i izradu dramskog programa proslave. U pripremanju su učestvovali: don Niko Luković, Ratko Đurović, Jagoš Jovanović, Miladin Perović, a od političara: Jovan Četković, Vuko Radović, Radomir Komatina. Za restauraciju Biljarde pozvan je arhitekta Đurđe Bošković iz Beograda. U decembru 1950. godine angažovan je veći broj intelektualca. Tako su u sekciju za svečanu akademiju i program ušli: Anastasija Jovanović, Milutin Plamenac, Anton Pogačar, Miladin Perović, Minja Dedić i Ratko Đurović; u sekciju za muzej: Milo Milunović, Petar Lubarda, Milutin Plamenac, Danilo Lekić, Aco Prijjić i Jovan Vukmanović; u naučno-izdavačku sekciju: Jevto Milović, Tomaš Marković, Luka Vujović i Veselin Đuranović; u sekciju za štampu i agitaciju: Božo Đurović, Milivoje Otović, Vuko Lučić, Savo Vukmanović, Jovan Ražnatović i Mojsije Zečević; u likovno-dekorativnu sekciju: Vojislav Đokić, Gojko Berkuljan i Branko Filipović, i u sekciju za izložbe kulturnog nasljeđa Crne Gore i kulturne djelatnosti u Crnoj Gori (rukovodilac Andrija Lainović): don Niko Luković, Milutin Plamenac, Jovan Vukmanović, Mojsije Zečević, Marko Borozan, Ratko Đurović, Dušan Laušević, Božo Mihajlović. Zaključak sa sastanka rukovodilaca šest sekcija Odbora za proslavu Njegoševe stogodišnjice (održanog 13. XII 1950. godine u kancelariji Državnog muzeja na Cetinju), DACG, Odjeljenje za sređivanje i obradu – Podgorica (OSIO-PG), Centralni komitet Saveza komunista (CKSK) Crne Gore, kutija 73, 1950. godina.

Njegoševog slobodarskog genija.²² Predsjednik crnogorske vlade Blažo Jovanović je izjavio da je Njegoš bič za sve narodne izdajnike, i da je Njegoš uz KPJ dok ona vodi borbu za opstanak od agresivnih snaga velikoruskog šovinizma i sovjetske birokratije.²³ Među najcitiranijim Njegoševim riječima u tom periodu bile su „ja sam rob petrogradskih čudi“, pomoću kojih se podgrijavalo neprijateljstvo prema SSSR-u.

Književnik Janko Đonović je tvrdio da su Njegoševi stihovi duboko materijalistički i realistički, i da je Njegoš, zbog naprednog pogleda na svijet, izvršio veliki uticaj na NOB i revoluciju.²⁴ Književni kritičar i historičar književnosti Vido Latković je tvrdio da se u Njegoševom shvatanju života uočavaju, ne samo simpatije i indirektno veze s građanskim revolucionarno-demokratskim pokretom u Evropi XIX vijeka, već i sa utopističkim socijalizmom.²⁵

Njegoš je i ovom prilikom korišćen u promociji patriotizma. Književnik Ivo Andrić je izjavio da su umjetnici u Crnu Goru došli avionima slobodne nove Jugoslavije i da idu putem koji vodi u bolju budućnost socijalističke Jugoslavije.²⁶ Andrić je

---

²² Perović je naveo: „Pa i danas, na ovom prelazu čovječanstva iz varvarstva u civilizaciju, kada se mračne snage reakcije odupiru svojoj propasti i kao aveti lutaju zemljom, seleći se iz jednog centra u drugi, da napokon istaknu danas svoj barjak i na moskovskom Kremlju, danas kada se nad našom slobodnom zemljom nadvijaju oblaci puni novih opasnosti – Njegoš je opet sa nama. Opet njegovi stihovi grme moćnom snagom protiv tiranije, ropstva i novih nezasićenih alata, koje zijevaju put naše zemlje.“ Puniša Perović, U slavu Njegoša, *Pobjeda*, 5. IX 1951, str. 1.

²³ Blažo Jovanović, „Njegoš i njegovo vrijeme“, *Pobjeda*, 6. IX 1951, str. 3.

²⁴ Janko Đonović, „Bilješka o Njegošu“, *Pobjeda*, 2. IX 1951, str. 1.

²⁵ Vido Latković, „Njegoš i revolucionarno-demokratski pokret u Evropi njegova vremena“, *Pobjeda*, 5. IX 1951, str. 3.

²⁶ Ivo Andrić, „Uz veliko slavlje“, *Pobjeda*, 5. IX 1951, str. 2.

istakao da Njegoševa Crna Gora u socijalističkoj Jugoslaviji ide putem sreće i boljeg života.²⁷ Publicista dr Pero Šoć je povodom Njegoševog jubileja izjavio da je proslava na Cetinju proširila vidike, da uliva snagu i osvjetljava puteve budućnosti.²⁸

Povodom stogodišnjice Njegoševe smrti u Biljardi je 1951. godine otvoren Njegošev muzej, i to je bio prvi muzej u Crnoj Gori posvećen jednoj ličnosti. U sklopu obilježavanja jubileja „Lovćen-film“ je 1952. godine, po scenariju Ratka Đurovića i u režiji Velimira Stojanovića, snimio dokumentarni film „Njegoš“, i kandidovao ga za međunarodne filmske festivale u Kanu i Berlinu.²⁹

Prikazivanje Njegoša i njegovog djela u duhu socrealističke umjetnosti bilo je jedino prihvatljivo tumačenje. No, nakon VI kongresa KPJ 1952. godine, kada je usvojen stav o slobodi forme umjetničkog stvaralaštva, vlast više nije nametala socrealizam kao poželjni pravac u umjetnosti i tumačenju književnih djela. Zato je odustala od svrstavanja Njegoša u socrealiste. Taj eksperiment se brzo završio, ali je Njegoš i dalje imao značajnu ulogu u zvaničnoj ideologiji.

Dok je u prvim godinama socijalističke vladavine vlast nastojala da Njegošovo djelo i tumačenje Njegoševog stvaralaštva prilagodi potrebama socijalističke ideologije, od početka 60-ih godina dominantan odnos socijalističke vlasti prema Njegošu bio je, prevenstveno, u vezi sa zvaničnom nacionalnom ideologijom. U Njegošu su se preplitali crnogorstvo, srpstvo i jugoslovenstvo, i vlast je željela da ovo nasljeđe prilagodi zvaničnoj nacionalnoj

---

²⁷ *Pobjeda*, 6. IX 1951, str. 1.

²⁸ Dr Pero Šoć, „Na kraju Njegoševe godine“, *Pobjeda*, 30. XII 1951, str. 2.

²⁹ Preduzeće za proizvodnju filmova „Lovćen-film“ – Preduzeću za uvoz i izvoz filmova „Jugoslavija film“, 16. II 1952, DACG, OROC, Savjet za prosvjetu i kulturu NR Crne Gore (SPK), faskkila 114, 7; 2/1952.

politici. Za nju je Njegoš, prvenstveno, bio crnogorski vladar i književnik, a Njegoševo djelo je tretirala kao dio crnogorskog kulturnog naslijeđa. Ipak, smatrala je da se o Njegošu mora govoriti i kao o jugoslovenskom piscu. Crnogorska vlast je, povodom 150 godina od Njegoševog rođenja, 1963. godine ustanovila Njegoševu nagradu za književnost, a u Zakonu o Njegoševoj nagradi za književnost iz 1965. godine navedeno je da se ova nagrada dodjeljuje u spomen na velikog jugoslovenskog pjesnika Petra II Petrovića Njegoša.³⁰

Ovakav odnos prema Njegošu je bio zastupljen i u tadašnjim enciklopedijama. U Opštoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda iz Zagreba, u tomu 6, koji je objavljen 1962. godine, navedeno je da je Njegoš pjesnik, vladika i vladar Crne Gore i da je po svom djelu zauzeo jedno od prvih mjesta u južnoslovenskoj književnosti.³¹ Za „Gorski vijenac“ je navedeno da mu je osnovni motiv istraga poturica za vrijeme vladike Danila iz 1702. godine, ali da je sve najbitnije u „Gorskom vijencu“ lična drama Njegoševa i crnogorska, a jednim dijelom i opšta, jer je Njegoš u ovom djelu govorio o pravdi i nepravdi, o nasilju i tiraniji, i da je tu izrekao bitne misli i maksime o čovjeku i njegovoj sudbini. U Enciklopediji Jugoslavije (prvo izdanje) koju je, takođe, objavio Leksikografski zavod iz Zagreba, u tomu 6, objavljenom 1965. godine, odrednicu o Njegošu su napisali historičar Jagoš Jovanović (istorijski dio) i univerzitetski profesor književnosti Vido Latković (književni dio). U istorijskom osvrtu na Njegoša, Jagoš Jovanović je istako najznačajnije biografske podatke i državne poteze Njegoša, ali u tom dijelu nema opservacija o Njegoševoj nacionalnosti.³²

---

³⁰ Nacrt Zakona o Njegoševoj nagradi, DACG, OROC, Republički sekretarijat za prosvjetu, kulturu i nauku SR Crne Gore (RSPK), fascikla 26, 345; 5/1965.

³¹ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, tom 6, Zagreb, 1962, str. 32-330.

³² *Enciklopedija Jugoslavije*, tom 6, Zagreb, 1965, str. 492.

Latković je naveo da je Njegoš u „Ogledalu srpskom“ 1845. godine osvjetlio oslobodilačku borbu u Crnoj Gori i Srbiji.³³ Za „Gorski vijenac“ je naveo da su u njemu prisutna ideja o besmrtnosti žrtava palih u borbi za slobodu i da su razmišljanja opšteljudskog raspona. Latković kaže da je osnovna ideja „Gorskog vijenca“ beskompromisna borba za slobodu. Ovakvim stavovima istaknuti su Njegoševo crnogorstvo, jugoslovenstvo i univerzalna vrijednost njegovog književnog djela, što je bilo u skladu sa odnosom crnogorske vlasti prema Njegošu.

No, krajem 60-ih godina, kada su se u Jugoslaviji rasplamsali nacionalizmi, pojavile su se polemike oko Njegoševog identiteta. Najviše sporenja je izazvala rasprava o tome da li je Njegoš Srbin ili Crnogorac, da li je srpski ili crnogorski pisac, kojoj kulturi i kom narodu pripada, i kakav je karakter Njegoševog crnogorstva i srpstva.

Polemiku su pokrenule „Književne novine“, list Udruženja književnika Srbije, koje su Njegoša predstavile kao srpskog pisca. Protiv toga je početkom 1968. godine istupio Veselin Đuranović, predsjednik Centralnog komiteta Saveza komunista (CK SK) Crne Gore, odnosno prva ličnost partije i vlasti u Crnoj Gori. Đuranović je izjavio da je Njegoš, prije svega, crnogorski nacionalni pjesnik.³⁴ Govorio je: „Ako danas tretiranje Njegoševog književnog opusa kao isključivo srpskog znači negiranje Njegoša kao crnogorskog pjesnika, kao što su to radile „Književne novine“, onda takav tretman znači negiranje nacionalne individualnosti crnogorskog naroda i individualnosti njegove kulture, onda to ne može biti ništa drugo nego manifestacija velikosrpskog nacionalizma“. Tvrдио je da crnogorsko ne može biti istovremeno i srpsko u nacionalnom smislu. No, Đuranović je smatrao da Njegoša treba posmatrati kroz epohu u

---

³³ Isto, str. 493.

³⁴ Veselin Đuranović, „Njegoševo djelo – izraz snažne stvaralačke individualnosti i nacionalne autentičnosti“, *Pobjeda*, 4. II 1968, str. 9.

kojoj je živio i stvarao i da se, na osnovu idejno-političkih poruka, Njegoševo djelo može smatrati i dijelom srpske književnosti. Đuranović je izjavio da se u tom kontekstu, tj. u analizama kulturnog stvaralaštva i vrijednosti XIX vijeka, tretman Njegoša i kao srpskog pjesnika, ne bi mogao smatrati velikosrpskim hegemonizmom. Đuranović je smatrao da bi negiranje ove činjenice bilo protiv nauke.

Sukob oko Njegoša izazvala je i odluka o podizanju Njegoševog mauzoleja. Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve je u pismu, objavljenom 11. februara 1969. godine, osudio odluku o podizanju mauzoleja na Lovčenu umjesto kapele, dok je Komisija za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Crne Gore odgovorila da je podizanje Njegoševog mauzoleja, suvereno pravo crnogorskog naroda, njegovih političkih organa i samoupravljačkih akata.³⁵ Komisija je navela da se podizanjem mauzoleja odaje priznanje poglavaru crnogorske države i Crnogorske pravoslavne crkve.

Njegošev mauzolej je 27. jula 1974. godine otvorio predsjednik Predsjedništva SR Crne Gore Veljko Milatović, a tom činu su prisustvovala delegacije svih jugoslovenskih republika i pokrajina, što je značilo opšte priznanje mauzoleju.³⁶ Veljko

---

³⁵ „Odgovor Komisije za vjerska pitanja Svetom arhijerejskom sinodu Srpske pravoslavne crkve“, *Pobjeda*, 27. III 1969, str. 3.

³⁶ Otvaranju mauzoleja prisustvovali su: izaslanik predsjednika Republike Petar Stambolić, delegacija Federacije u sastavu: Marin Cetinić, Đuro Vekić, Danilo Kekić, Iko Mirković, Aslan Fazlija, Blaže Čulev i Ali Šukrija, savezni sekretar za narodnu odbranu general Armije Nikola Ljubičić, delegacije svih republika i pokrajina, član Predsjedništva SFRJ iz Crne Gore Vidoje Žarković, predsjednik Ustavnog suda SFRJ Blažo Jovanović, predsjednik Predsjedništva Crne Gore Veljko Milatović, predsjednik CKSK Crne Gore Veselin Đuranović, predsjednik Skupštine SR Crne Gore Budislav Šoškić, predsjednik Izvršnog vijeća SRCG Marko Orlandić, članovi Savjeta federacije iz Crne Gore: Svetozar Vukmanović, Đoko Pajković, Krsto Popivoda, Veljko

Milatović je istakao da se treba boriti protiv romantičarskih, pravoslavnih i građanskih tumačenja Njegoševog djela, i da Njegoša treba gledati kroz savremeni kontekst, odnosno kroz borbu za slobodnu Crnu Goru u socijalističkoj zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti Jugoslavije.³⁷ Milatović je izjavio da je Njegošev Lovćen viši za jedan ispunjeni dug savremenog pokoljenja prema ovom pjesniku.³⁸ Osudio je nacionalističku interpretaciju Njegoševе misli i djela. Naveo je: „Da bismo Njegoša voljeli, živjeli s njim i primali njegove poetske i moralne poruke o životu i slobodi, da bismo dograđivali i produžavali život njegovih istina, neophodno ga je vraćati autentičnosti i izvornosti; dužni smo da tumačenje njegovog djela, pjesničkog i državničkog, oslobodimo balasta romantičarske i folklorne naivnosti, pravoslavne i građanske mitomanije i dekora za jednu efemernu nacionalnu dramu i patetiku“. Milatović je naveo da je mauzolej simbol solidarnosti ljudi i Njegoševе borbe sa nepravdom i tirjanstvom, simbol za ljudskost i borbu protiv mraka i siromaštva, ali da je najveći spomenik Njegošu slobodna Crna Gora u slobodnoj zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti socijalističke i nesvrstane Jugoslavije. Istog dana kada je otvoren mauzolej, u Biljardi je otvorena nova galerija „Umjetnici Jugoslavije – Njegošu“, kojoj su 382 jugoslovenska umjetnika poklonila 430 radova.

Rušenje kapele i podizanje mauzoleja bilo je, iznad svega, simbolički čin. To je značilo da je Njegoš prvenstveno crnogorski vladar, vladika i pisac, ali i da pripada jugoslovenstvu, odnosno svima koji u njemu vide svoje vrijednosti. Rušenje kapele je značilo odbijanje tumačenja po kojem je Njegoš dominantno

---

Zeković, Andrija Mugoša, Filip Bajković, Vojo Nikolić, Puniša Perović, Savo Brković i Jovo Kapičić, komandant Glavnog štaba narodne odbrane SR Crne Gore general-potpukovnik Danilo Jauković. *Pobjeda*, 1. VIII 1974, str. 1.

³⁷ Isto, str. 2.

³⁸ „Njegošev mauzolej“, *Ovdje*, broj 64, 1974, str. 2.

pravoslavni vladika i ideolog srpskog nacionalizma. Mauzolej je bio i simbol jugoslovenskog zajedništva, jer su sve republike finansirale njegovu izgradnju, i time je poručeno da je Njegoš i jugoslovenski pisac. U tome je crnogorska vlast bila uporna, što se vidjelo i u drugim potezima. To je pokazala, takođe 1974. godine, kada su usvojene dopune u dodjeljivanju Njegoševe nagrade. Određeno je da se Njegoševa nagrada i dalje dodjeljuje za sve rodove književnog stvaralaštva, ali da žiri u cjelosti imenuje Skupština SR Crne Gore, da zadrži jugoslovenski karakter i da se angažuje stručna komisija koja će za potrebe žirija na osnovu pripremljene bibliografije vršiti selekciju i napraviti izbor djela koja dolaze u obzir na nagradu.³⁹

Odnos crnogorske vlasti prema Njegošu svjedoči da je ona odlučno odbijala pokušaje da se Njegoš otrgne od crnogorskog nacionalnog i kulturnog nasljeđa, a naročito pokušaje da se Njegoš isključivo pripoji srpskoj naciji i literaturi. Smatrala je da se Njegoš u idejnom smislu, u tumačenju njegovog djela i zbog poruka koje je ostavio u svom djelu, može analizirati i kao srpski pisac, ali da to ne može umanjiti njegovu prvenstvenu pripadnost crnogorskoj naciji, istoriji i književnosti.

Zvanična nacionalna ideologija podrazumijevala je afirmaciju crnogorske nacije, promovisanje parole da je Crna Gora svoju ravnopravnost pronašla u socijalističkoj Jugoslaviji i da je jugoslovenstvo odraz pripadnosti federativnoj Jugoslaviji i zajedništvu jugoslovenskih naroda. Crnogorska vlast je kroz ovo vjerovanje tumačila Njegoša i njegovo djelo. Zato je u ovom periodu Njegoš, zvanično, bio crnogorski vladar i književnik, ali i jugoslovenski i srpski u dijelu poruka koje je promovisao u svom književnom i vladarskom djelu. To je bio zvaničan tretman Njegoša u crnogorskoj nacionalnoj ideologiji u ovom periodu.

---

³⁹ Informacija o nagradama u Crnoj Gori, 6. VI 1974, DACG, OROC, Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku (RSO), fascikla 33, 401; 52/1974.

Socijalistička vlast je uskladila crnogorstvo, srpstvo i jugoslovenstvo u zvaničnom tumačenju Njegoša. Promovisala je jugoslovenski karakter Njegoševе nagrade i poručila je da je izgradnja mauzoleja simbol pripadništva Njegoša Crnoj Gori i Jugoslaviji, odnosno da je Njegoš crnogorski i jugoslovenski pisac. Preko ovih poruka promovisala je državno i političko uređenje, jer je tvrdila da su Njegoševе misli najpotpunije oživjele u socijalističkoj, federativnoj i nesvrstanoj Jugoslaviji u kojoj je Crna Gora dobila slobodu i ravnopravnost.

Ovakav odnos prema Njegošu podupirali su i neki dobitnici Njegoševе nagrade. Srpski pisac Oskar Davičo je 1978. godine dobio Njegoševu nagradu i na dodjeli nagrade branio je Njegoševu djelo od nacionalističkih napada. Naveo je da Njegoš nikada nije bio pjesnik genocidne mržnje, već pjesnik slobode.⁴⁰

---

⁴⁰ Davičo je na ceremoniji dodjele nagrade u Vladinom domu na Cetinju rekao: „Očito „Gorski vijenac“ nije delo netolerancije, i bili smo mi ovde svedoci kad su ljudi patrijaršije, u civilu ili mantiji, dizali onoliko buku protiv podizanja mauzoleja na Lovćenu. Zatočnici prošlosti i njenih zamkova moralno ruševnih i mentalno srušenih bez stida su tad vadili iz frižidera istorijskog nepamćenja nevažne činjenice kakva je ona da jednom pravoslavnom vladaru Crne Gore, katolik i Hrvat Ivan Meštrović nema prava da podiže spomenik... Njegoš nikada i nije bio učitelj genocidnih mržnji ni kao čovek ni kao pesnik, ni kao vladika ni kao državnik. Nije bio prorok netrpeljivosti ni propagandist istrage poturica kako ga na primer za ugled hoće pristalice ukidanja nacionalnih razlika nožem i istragama... Samo sejači mržnje i njenih noževa mogu u Badnjevečernoj istrazi poturica videti delo netolerancije, a ne potez vladara koji iznad ličnih shvatanja i strasti donosi odluku za odbranu zemlje od neprijatelja koji je ugrožava koliko vojskom na granicama, toliko i delovanjem neprijateljske pete kolone ideološki i verski na solda Turaka... Ne bi vladici Danilu palo na um da uništava poturice zato što su bili muslimani nego zato što su poput svih saradnika okupatora služili tuđoj vojsci, tuđim prohtevima“. „Smisao 'Gorskog vijenca' je saznanje da sloboda nema cene“, *Pobjeda*, 28. X 1978, str. 13.

Slovenački pisac Josip Vidmar, dobitnik Njegoševe nagrade 1981. godine, izjavio je da je Njegoš Crna Gora i da je Crna Gora Njegoš, i da se to ne može reći skoro ni za jednog drugog pjesnika.⁴¹

Crnogorska vlast je ovakav odnos prema Njegošu promovisala i tokom 80-ih godina, kada se Jugoslavija našla u velikoj krizi. U julu 1980. godine u Marksističkom centru CKSK Crne Gore održan je skup o marksističkoj valorizaciji crnogorskog kulturnog nasljeđa.⁴² Predsjednik Predsjedništva SR Crne Gore Veljko Milatović je naveo da su Crnogorci posebna nacija, da imaju istorijske i kulturne veze sa Srbima, i da su formiranje crnogorske nacije i kulture vezani sa istorijom Srba i Srbije. No, Milatović je odbio prisvajanje ili tretiranje crnogorske kulture kao dvonacionalne, i naveo je da Njegoš može pripadati samo crnogorskom narodu.

To tumačenje je podržao istoričar i predsjednik CANU Branko Pavićević, koji je u to vrijeme bio i član Predsjedništva CKSK Crne Gore. On je povodom 130. godišnjice Njegoševe smrti napisao da je glavni motiv „Gorskog vijenca“ crnogorska nacionalna revolucija.⁴³ Osnova te revolucije je istraga poturica, koju je Pavićević tumačio kao istorijsku činjenicu, i naveo je da u jedini dokument o tom događaju, zapis vladike Danila, ne treba sumnjati. Smatrao je da istraga nije akt religiozne netrpeljivosti, već oslobođenja od Osmanskog carstva. Pavićević je rekao da je Njegoševo srpstvo

---

⁴¹ „Juče na Cetinju svečano uručena Njegoševa nagrada“, *Pobjeda*, 17. X 1981, str. 9.

⁴² Stenogram sa rasprave o problemima izučavanja i marksističke valorizacije crnogorskog kulturnog nasljeđa, 24. VII 1980. godine, Marksistički centar, Sekcija za idejna pitanja u oblasti kulture, nauke i obrazovanja, DACG, OSIO-PG, CKSK Crne Gore.

⁴³ Branko Pavićević, „Pjesnički pogled na crnogorsku nacionalnu revoluciju“, *Pobjeda*, 24. X 1981, str. 9.

samo politički program, nastao na legendama i mitovima u funkciji oslobodilačke borbe.⁴⁴

No, početkom 80-ih godina u jugoslovenskoj književnosti i enciklopedistici intenzivirale su se polemike oko Njegoša. Posebna Komisija Saveza književnika Jugoslavije je 1981. godine napravila Predlog zajedničkog minimuma programskih osnova za nastavu književnosti u srednjim školama Jugoslavije. Dokument su, u osnovi, prihvatila sva republička i pokrajinska udruženja pisaca, izuzev Udruženja književnika Srbije, koje je smatralo da je u ovom predlogu najviše oštećena srpska književnost.⁴⁵ Udruženje književnika Srbije je u svom predlogu Njegoša svrstalo u srpsku književnu tradiciju, i izjavilo da je Njegoš sa narodnom poezijom najviše uticao na formiranje srpske nacionalne svijesti. *Pobjeda*, koja je faktički bila zvanično glasilo crnogorske vlasti, 20. juna 1981. godine objavila je neautorizovan tekst u kojem je navela da je teza o dvojnomoj nacionalnom pripadništvu Petra II Petrovića Njegoša neodrživa, da Njegoš pripada crnogorskoj kulturi i naciji, i da nije sporno da je Njegoš uticao na formiranje nacionalne svijesti srpskog naroda.⁴⁶

---

⁴⁴ Pavićević je izjavio: „Kod Njegoša je postojala i iluzija da će se crnogorska nacionalna revolucija sliti sa srpskom revolucijom, pa je u „Gorskom vijencu“ učinio pokušaj da i to jedinstvo izrazi, oslanjajući se na nacionalnu bliskost i na istorijska fakta iz srednjovjekovne zajedničke prošlosti Crnogoraca i Srba, na mitove i legende vezane za to istorijsko razdoblje, stavljajući sve to u funkciju jednog političko-pragmatškog koncepta... Srpstvo Njegoševo, s druge strane, predstavlja jedan borbeni politički program, inspirisan željom da se pokrenu složeni problemi Istoka, da se razjedinjena Evropa natjera da učini odlučujući korak da bi se „mrtva ruka bolesnika“ sa Bosfora skinula sa vrata porobljenih i nacionalno probuđenih naroda“. Isto.

⁴⁵ Momir M. Marković, „Ni 'bitka' ni pogodba“, *Pobjeda*, 18. VII 1981, str. 9.

⁴⁶ *Pobjeda* je objavila: „Danas je izlišno ulaziti u rasprave oko toga ko je i čiji je Njegoš... Davno su prošla vremena kad smo imali jednu književnost i u

Pobjeda je navela da, prema marksističkom principu o pravu svakog naroda na svoju kulturu, svoju književnost i svoj jezik, Njegoš pripada crnogorskoj književnosti i naciji.

O ovom pitanju je raspravljalo i Predsjedništvo Udruženja književnika Crne Gore, i usvojilo je stav da je Njegoš, bez ikakvog dvojstva, crnogorski pisac, a da je stanovište po kojem je i „ideolog srpstva“ opravdano u onoj mjeri u kojoj je i ideolog univerzalnog humanizma.⁴⁷ Ovu izjavu su usvojili članovi Predsjedništva Udruženja: Sreten Asanović, Božidar – Musa Đoković, Vojin Đuretić, Isak Kalpačina, Momir Marković, Milika Pavlović, Kosta Radović, Radoslav Rotković i Zuvdija Hodžić. Predsjedništvo Udruženja je usvojilo Predlog Komisije Saveza književnika Jugoslavije.

O Njegošu je u decembru 1982. godine na Univerzitetu „Veljko Vlahović“ u Titogradu govorio pisac Mihailo Lalić. Lalić je bio protiv nacionalne podjele u književnosti, i izjavio da je to glupa stvar, jer takve podjele ne mogu opstati.⁴⁸ Smatrao je da bi Crnogorcima trebalo da bude čast što Srbi govore da je Njegoš i njihov pisac, da bi međunacionalna trpeljivost trebalo da počne od književnosti, i da su Njegoš, Krleža i Cankar jugoslovenski pisci.

Burna rasprava oko Njegoševe nacionalne i književne pripadnosti odvijala se i tokom pisanja drugog izdanja Enciklopedije Jugoslavije (EJ). Filozof dr Slobodan Tomović, sekretar Redakcije Enciklopedije Jugoslavije za Crnu Goru, početkom 1982. godine je izjavio da isti književnik ne može biti uvršten u dvije literature, u smislu nacionalne pripadnosti, i da je to

---

međuvremenu je utemeljena višenacionalna zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti u kojoj svi baštinimo i stvaramo svoju kulturu i svoju literaturu i da one čine zajedništvo literatura“. „Zajedništvo naših književnosti ili integralnost“, *Pobjeda*, 20. VI 1981, str. 11.

⁴⁷ „O Njegošu bez polemike“, *Pobjeda*, 18. VII 1981, str. 9.

⁴⁸ *Pobjeda*, 11. XII 1982, str. 9-10.

zvaničan stav Redakcije.⁴⁹ Urednik za književnost Redakcije Enciklopedije Jugoslavije za Crnu Goru pisac Sreten Asanović je izjavio da ne prihvata dvojnost pisaca, i da je crnogorska Redakcija na sastanku 3. novembra 1981. godine odbila predlog da Njegoš pripada srpskoj književnosti, već da se u srpskoj književnosti mogu obrađivati određeni crnogorski pisci, u smislu međusobnih veza i uticaja, ali samo sa crnogorskom nacionalnom odrednicom.

Redakcija Enciklopedije Jugoslavije za SR Crnu Goru je 2. aprila 1982. godine održala sastanak na kojem je odbacila „dvojnost“ nacionalne kulture i usvojila stav da crnogorskom narodu pripada sve što je stvoreno u njegovoj nacionalnoj istoriji, pa shodno tome i sva literarna i kulturna ostvarenja.⁵⁰ Redakcija je izjavila da klasično crnogorsko literarno nasljeđe, a u prvom redu djela Njegoša, Stefana Mitrova Ljubiše i Marka Miljanova, svojim djelom neotuđivo pripadaju kulturi crnogorskog naroda. Navela je da se ovo načelo mora poštovati i doći do izražaja u Enciklopediji Jugoslavije. Istim povodom Redakcija EJ za SR Crnu Goru se oglasila 26. maja 1982. godine i izjavila da Njegoševo stvaralaštvo svojim predmetom, etikom, pogledom na svijet, leksičkim osobenostima, svojim idejama i njihovim estetsko-umjetničkim iskazom najpotpunije izražava istorijsku stvarnost crnogorskog naroda, i da je Njegoš, kada je riječ o njegovoj nacionalnoj pripadnosti, crnogorski vladar, pisac, mislilac i da njegovo djelo neodvojivo pripada crnogorskoj kulturnoj i političkoj istoriji.⁵¹ No, Redakcija je izjavila da, u pogledu književnih vrijednosti, Njegoš pripada jugoslovenskoj i svjetskoj kulturi, i da je o njemu, na osnovu toga, moguće pisati i u okviru literatura drugih jugoslovenskih naroda, naročito onih sa

---

⁴⁹ „Prednost naučnim argumentima“, *Pobjeda*, 6. II 1982, str. 11.

⁵⁰ „Nema 'dvojnosti' nacionalne kulture“, *Pobjeda*, 8. V 1982, str. 9.

⁵¹ „Iz bića crnogorskog naroda svjetski pisac“, *Pobjeda*, 29. V 1982, str. 9.

srpskohrvatskog jezičkog područja. Redakcija je izjavila da će ovakav pristup u pisanju EJ iskazati politiku bratstva i jedinstva, i da su se narodi Jugoslavije ujedinili vođeni sličnim historijskim tokovima, nepobitnim osjećanjem etničke srodnosti i socijalnim ciljevima. Stav Redkacije EJ za Crnu Goru je bio, u stvari, stav crnogorske vlasti prema Njegošu, jer je ovu Redakciju formirala Skupština SR Crne Gore.

U drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije, u tomu 3, koji je objavljen 1984. godine, u okviru odrednice „Crnogorci“ nalazi se tekst o crnogorskoj književnosti, čiji je autor dr Radoslav Rotković. On je Njegoša svrstao u epohu romantizma i naveo je da je pjesnički jezik ove epohe izrastao iz crnogorskog govora i jezika narodnih umotvorina.⁵² Rotković je naveo da je Njegoš u „Gorskom vijencu“ izrazio crnogorski etos, pokazan u konkretnim historijskim i egzistencijalnim uslovima kao stav herojsko-patrijarhalnog društva prema borbi kao osnovnom načelu života i slobode.⁵³ Rotković je izjavio da je „Gorski vijenac“ dramski spjev čiji je pjesnički jezik uzoran obrzac crnogorske poezije. Drugo izdanje Enciklopedije Jugoslavije je obustavljeno 1990. godine, odnosno nakon 6. toma, tako da tom u kojem je trebalo da se obradi odrednica o Njegošu nije publikovan.

Zvanično određenje Njegoša i njegovo mjesto u nacionalnoj ideologiji promovisani su i u inostranstvu. Dr Slobodan Tomović je u februaru 1984. godine u Parizu u Jugoslovenskom kulturnom centru održao predavanje „Njegoš i Crna Gora“ u kojem je naveo da je Njegoš izraz mudrosti crnogorskog naroda, njegove borbe i moralnih pogleda.⁵⁴

Glavni protivnici crnogorske vlasti u ovkvom tumačenju Njegoša i njegovog djela do sredine 80-ih bili su Udruženje pisaca Srbije i Srpska pravoslavna crkva. Vlast Crne Gore je iz

---

⁵² Enciklopedija Jugoslavije, tom 3, Zagreb 1984, str. 130.

⁵³ Isto, str. 131.

⁵⁴ „Duhovni iskaz naroda“, *Pobjeda*, 22. II 1984, str. 9.

sukoba s njima, relativno lako, izlazila kao pobjednik, i uspjela je da nametne svoje tumačenje Njegoša u enciklopedistici, književnosti i u zvaničnom određenju. No, ovo sukobljavanje je ušlo u ozbiljniju fazu 1986. godine, kada je objavljen Memorandum SANU. U Memorandumu je navedeno da se srpska književnost rastura na vojvođanske, crnogorske i bosansko-hercegovačke pisce, i da je tvrdnja da Njegoš nije srpski pisac isto što i prisvajanje i rasparčavanje srpskog kulturnog nasljeđa. Pod uticajem Memoranduma krajem 80-ih sve češći su bili pokušaji da se Njegoš predstavi kao isključivo srpski pisac i kao simbol vjerske i nacionalne netrpeljivosti, ali do 1989. godine to u Crnoj Gori nije imalo uspjeha.

Socijalistička vlast u Crnoj Gori je nakon 1945. godine značajnu pažnju posvetila Njegošu, kao najpoznatijoj ličnosti crnogorske istorije i najvećem crnogorskom piscu. Organizovala je proslave jubileja posvećenih Njegošu, formirala je Njegošev muzej, ustanovila je Njegoševu nagradu za književnost i podigla je Njegošev mauzolej na Lovćenu. Nijednoj ličnosti iz istorije vlast u ovom periodu nije poklonila toliko pažnje. Time je nastojala da Njegošu obezbijedi mjesto koje je smatrala da mu pripada u kulturi i istoriji, ali i da od Njegoša, u skladu sa svojim političkim opredjeljenjima, napravi ideološku i nacionalnu ikonu.

Određenje Njegoša kao dominantno crnogorskog pisca i vladara, a potom i kao pisca koji, po porukama u svom djelu, pripada jugoslovenstvu i srpstvu, bilo je zvanično u Crnoj Gori od 1945. do početka 1989. godine, odnosno do kraja socijalističke vlasti koja je izgradila ovakav status Njegoša. Taj odnos je bio prilagođen potrebama vladajuće ideologije. Najdrastičniji je bio pokušaj da se na početku ovog perioda Njegoš svrsta u socrealiste i da se približi izvorštima marksizma i socijalizma. U tome su jednaku ulogu imali najuticajniji političari i ideolozi vlasti i neki od najuticajnijih intelektualaca.

Čak su istaknuti književnici, književni teoretičari i historičari književnosti promovisali ovu teoriju. To nije dugo trajalo, jer je vlast nakon 1952. godine procijenila da je to štetno i nakon toga, a naročito od kraja 60-ih, dominantno interesovanje vlasti za Njegoša bilo je u domenu nacionalne ideologije. Njegoš je za vlast u ovom periodu bio simbol crnogorskog nacionalnog identiteta, najznačajnija ličnost crnogorske istorije, najveći književnik i, uopšte, najznačajnije što Crna Gora ima u svojoj književnosti.

U ovome je bilo prilagođavanja Njegoša političkim potrebama Saveza komunista Crne Gore, i u tome je bilo površnog tumačenja njegovog djela i idealizovanja njegove ličnosti, ali je zvaničan tretman Njegoša u ovom periodu imao i pozitivan ticaj. Vlast je, prvenstveno, isticala humanističku simboliku Njegoševih djela, njihovu slobodarsku i opštečovječansku poruku. Na taj način Njegoševo djelo su tumačili i dobitnici Njegoševe nagrade: Mihailo Lalić, Miroslav Krleža, Meša Selimović, Branko Ćopić, Blaže Koneski, Oskar Davičo, Josip Vidmar, Desanka Maksimović i Borislav Pekić. Prema Njegošu su se tako odnosili i predstavnici važnih crnogorskih kulturnih i naučnih institucija: Udruženja književnika Crne Gore, CANU i Redakcije Enciklopedije Jugoslavije za Crnu Goru. Zbog toga je Njegoš u ovom periodu bio prvi simbol Crne Gore, crnogorske nacije i kulture, ali i pripadnik jugoslovenstva i srpstva. S obzirom na to da je zvanična nacionalna ideologija podrazumijevala pripadnost Crne Gore socijalističkoj Jugoslaviji, jugoslovenstvu i zajedništvu sa drugim jugoslovenskim nacijama i narodnostima, ovo vjerovanje je došlo do izražaja u simbolici Njegoševe nagrade i Njegoševog mauzoleja, i preko njih je promovisana zvanična nacionalna ideologija.

U zvaničnom određenju Njegoša nije bilo nacionalističkih i religioznih elemenata, i zahvaljujući tome Njegoš je bio univerzalan. Crnogorska vlast nije dozvolila da Njegoš postane

---

simbol srpskog nacionalizma, ali ni da postane simbol crnogorskog nacionalizma.

No, vlast i njoj odani intelektualci u ovom periodu nijesu ništa učinili da sruše mit o istrazi poturica. Naprotiv, učvrstili su ga. Mnogi tumači Njegoševog glavnog djela i glavnog motiva, od Blaža Jovanovića iz 1947. godine pa do Branka Pavićevića iz 1981. godine, smatrali su da je istraga poturica, kako je opisana u „Gorskom vijencu“, istorijska istina. To je bio najslabiji dio zvaničnog odnosa prema Njegošu. Olakšavajuća okolnost je bilo to što istraga poturica za vlast nije bila simbol vjerske netrpeljivosti, već simbol otpora Osmanskom carstvu i borbe za oslobođenje, i tako je opisana čak i u enciklopedijama. Zbog ovakvog odnosa prema Njegošu, on je bio simbol slobodarstva i jugoslovenskog zajedništva. To je trajalo do 1989. godine, kada su u Crnoj Gori promijenjena vlast i zvanična nacionalna ideologija, što je uticalo i na promjenu zvaničnog odnosa prema Njegošu, ali i na odnos prema Njegoševom mauzoleju i Njegoševoj nagradi. Njegoš i njegovo djelo su nakon 1989. godine ušli u drugačiji period ideološkog prilagođavanja.